

เมื่อคนเริ่มไม่ใช้เงินสด นโยบายการเงินจะได้รับผลกระทบอย่างไร?

นางสาวฐิติมา ชูเชิด
ฝ่ายนโยบายการเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย

ความก้าวหน้าของนวัตกรรมทางการเงินกับการวางระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีของรัฐทำให้พฤติกรรมการใช้เงินของคนเกี่ยวข้องกับดิจิทัลมากขึ้น และทำให้เงินสดเริ่มมีบทบาทน้อยลง คนสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีในการใช้บริการทางการเงินใหม่ๆ และคุ้นเคยกับ “การใช้จ่ายผ่านอิเล็กทรอนิกส์ (e-payment)” เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต internet banking/mobile banking QR code ที่เป็นทางเลือกให้คนทำธุรกรรมการเงินโดยไม่ต้องใช้เงินสดได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น สะดวกขึ้น และมีต้นทุนการทำธุรกรรมถูกลง สำหรับ “เงิน” ก็เริ่มมีรูปแบบเป็นดิจิทัล (e-money) ที่ใช้งานผ่านกระเป๋าเงินอิเล็กทรอนิกส์ (e-wallet) หรือแอปพลิเคชันบนโทรศัพท์มือถือ (mobile wallet) ได้

อย่างไรก็ดี แม้ในหลายประเทศคนจะนิยมใช้ e-payment มากขึ้น แต่ข้อมูลล่าสุดพบว่าความต้องการใช้เงินสดยังไม่ได้ลดลง โดยเฉพาะในช่วงที่คนไม่มั่นใจในระบบการเงินหรือช่วงที่ดอกเบี้ยต่ำ Bank of International Settlement รายงานว่ามูลค่าการใช้ e-payment ต่อ GDP ใน 24 ประเทศเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัวจากเฉลี่ย 13% ในปี 2543 เป็นประมาณ 25% ในปี 2560 และที่สำคัญพบว่าสัดส่วนการใช้เงินสดต่อ GDP ก็สูงขึ้นเช่นกันจาก 6.8% ในปี 2543 เป็น 9.4% ในปี 2560 (ยกเว้นสวีเดน อินเดีย และจีนที่ใช้เงินสดน้อยลงมาก) และที่น่าสนใจคือ คนในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วใช้เงินสดเพิ่มขึ้นมากหลังเกิดวิกฤตการเงินโลกปี 2551 ซึ่งแตกต่างจากคนในกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ที่สัดส่วนการใช้เงินสดต่อ GDP คงที่ราวร้อยละ 7 - 8 การศึกษานี้พบว่าความไม่แน่นอนของระบบการเงิน เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วถือเงินสดไว้เพื่อฉุกเฉินมากขึ้น นอกจากนี้ อัตราดอกเบี้ยที่ต่ำมากจากการดำเนินนโยบายการเงินผ่อนคลายของธนาคารกลางก็มีผลเช่นกัน เพราะทำให้ต้นทุนการถือเงินสดถูกลง

เมื่อกลับมามองประเทศไทย คนไทยใช้ e-payment มากขึ้นเช่นกัน แต่ยังต้องการใช้เงินสดเพิ่มขึ้นทุกปี สัดส่วนการใช้เงินสดต่อ GDP อยู่ที่ประมาณร้อยละ 9 ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งต่างจากก่อนหน้านี้ที่สัดส่วนนี้มีทิศทางสูงขึ้น ปริมาณเงินสดหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจไทยจึงยังสูงขึ้นเรื่อยๆ แคเดบิตโตช้าลงตามการขยายตัวของเศรษฐกิจและอัตราเงินเฟ้อของไทยที่ไม่สูงเหมือนในอดีต และอาจมีผลของการใช้ e-payment ที่กระทบบ้าง

ในวันนี้อาจยากชวนผู้อ่านคิดว่า หาก e-payment เป็นที่นิยมจนทำให้คนใช้เงินสดน้อยลงมาก บทบาทของธนาคารกลางที่เป็นผู้พิมพ์เงินและดูแลนโยบายการเงินของประเทศจะถูกกระทบอย่างไร?

หากดูจากการจัดอันดับล่าสุดของ www.forexbonuses.org พบว่า แคนาดาจัดว่าเป็นประเทศที่มีความพร้อมด้านเทคโนโลยีในการรองรับ cashless society ในอันดับต้นๆ ของโลกใกล้เคียงสวีเดนและอังกฤษ และคนแคนาดานิยมใช้ e-payment กันมากอย่างทั่วถึง แต่จากงานศึกษาล่าสุดของธนาคารกลางแคนาดาพบว่า สัดส่วนการใช้เงินสดต่อ GDP ของแคนาดาค่อนข้างคงที่ใกล้ๆ 3 - 4% มานานแล้ว ข้อเท็จจริงที่ว่า การใช้เงินสดยังโตไปตามขนาดเศรษฐกิจเช่นนี้ ค่อนข้างจะคล้ายกันในหลายประเทศ สะท้อนว่าธนาคารกลางส่วนใหญ่ยังมีบทบาทสำคัญในการพิมพ์ธนบัตรใช้หมุนเวียนในเศรษฐกิจอยู่ ต่างจากประเทศสวีเดนที่การใช้เงินสดลดลงมากเหลือแค่ 1.4% ของ GDP ในปี 2560 และนับว่าเป็นประเทศแรกที่เข้าข่ายสังคมไร้เงินสด (cashless society) นอกจากนี้ ธนาคารกลางแคนาดาไม่ได้รายงานผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายการเงินที่ชัดเจน และเมื่อลองดูจาก

งานศึกษาต่างๆ ส่วนใหญ่ระบุว่าธนาคารกลางควรติดตามบางประเด็นที่การลดใช้เงินสดอาจมีนัยต่อการดำเนินนโยบายการเงิน เช่น

- ✚ แม้เงินสดไม่ได้มีบทบาทโดยตรงต่อการดำเนินนโยบายการเงินภายใต้กรอบเป้าหมายเงินเฟ้อ (inflation targeting) เพราะเป็นกรอบที่ควบคุม “อัตราดอกเบี้ยนโยบาย หรือ ราคาของเงิน” ไม่ใช่ “ปริมาณของเงิน” แต่ถ้าความต้องการใช้เงินสดผันผวนมากอาจกระทบความแม่นยำในการประมาณการสภาพคล่องของธนาคารกลางในการทำธุรกรรมในตลาดเงิน (open market operation) เพื่อควบคุมระดับอัตราดอกเบี้ยนโยบายได้
- ✚ รายได้จากการพิมพ์ธนบัตร (seigniorage) ที่ลดลงและงบบุคลากรของธนาคารกลางที่อาจเล็กลงเนื่องจากเงินสดที่ใช้ในระบบเศรษฐกิจจัดว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งในด้านหนี้สินของงบดุลธนาคารกลาง ความต้องการใช้เงินสดน้อยลงอาจกระทบต่อความสามารถในการดำเนินงานของธนาคารกลาง หากธนาคารกลางไม่อาจเพิ่มรายได้ทางอื่นมาชดเชย
- ✚ ประสิทธิภาพของการดำเนินนโยบายการเงินในช่วงเศรษฐกิจขาลงจะสูงขึ้นในสังคมที่ไม่มีเงินสด เพราะธนาคารกลางสามารถดำเนินนโยบายการเงินโดยกำหนดให้อัตราดอกเบี้ยนโยบายติดลบ (negative interest rate policy) ในยามจำเป็นได้เพิ่มขึ้น หากผู้ฝากเงินไม่สามารถถอนเงินฝากออกไปเก็บเป็นรูปเงินสดได้
- ✚ การกำกับดูแลเสถียรภาพระบบการเงินเพื่อป้องกันไม่ให้ธนาคารทำธุรกรรมที่เสี่ยงเกินควรจนเกิดการแห่ถอนเงิน (bank run) เพราะผู้ฝากเงินยุคดิจิทัลสามารถโยกเงินฝากจากธนาคารที่มีปัญหาผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้รวดเร็วขึ้น

แม้ตอนนี้ประเทศไทยยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นของการเข้าสู่สังคมไร้เงินสด และการดำเนินนโยบายการเงินอยู่ภายใต้กรอบเป้าหมายเงินเฟ้อ จึงอาจไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการพฤติกรรมลดการใช้เงินสด ธนาคารกลางควรติดตามบทบาทของ e-payment กับพฤติกรรมการใช้เงินสดของคนไทยและนัยต่อการดำเนินนโยบายการเงินเป็นระยะ¹ เพราะการมีผู้ให้บริการชำระรายย่อยเข้ามาเสนอทางเลือกใหม่และการมีเทคโนโลยีใหม่อาจทำให้พฤติกรรมคนไทยเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วจนอาจกระทบต่อการดำเนินนโยบายการเงินได้ในที่สุด

บทความนี้เป็นข้อคิดเห็นส่วนบุคคล ซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของธนาคารแห่งประเทศไทย

¹ อ่านเพิ่มเติมจาก “Digitalization on Financial Services and Implications for Monetary Policy in Thailand” บนเว็บไซต์ ธปท. เร็วๆ นี้